

Özel Gereksinimli Öğrencilerin Kaynaştırıldığı Bir Kız Meslek Lisesindeki Öğretmenlerin Kaynaştırmaya İlişkin Görüş ve Önerileri*

Sema Batu **

Gönül Kırcaali-İftar ***

Yıldız Uzuner ****

Anadolu Üniversitesi

Özel gereksinimli bireyler de normal bireyler gibi gereksinimlerini en iyi şekilde karşılayacak eğitim hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptirler. Özel gereksinimli bireylerin eğitim gereksinimlerinin karşılandığı eğitim ortamları farklılık göstermektedir. Bu ortamların belli başlıları; özel okullar, normal okullardaki özel sınıflar ve normal sınıflardır. Bunlar arasında, normal sınıflarda sunulan eğitim, yani "kaynaştırma", son yıllarda giderek yaygınlaşmaktadır.

Bu çalışmada kullanılacağı anlamı ile kaynaştırma, "özel gereksinimli öğrencinin gerekli destek hizmetler sağlanarak, tam ya da yarım zamanlı olarak kendisi için en az kısıtlayıcı eğitim ortamı olan normal eğitim sınıflarında eğitim görmesidir" (Gulliford ve Upton, 1992; Kırcaali-İftar, 1992; Osborne ve Dimattia, 1994). Tanımın bu şekilde yapılmış olmasının nedeni ise, kaynaştırmanın öğrencinin yerleştirilme yeri olmasından çok, öğrencinin gereksinimlerinin karşılanacağı ortam olduğunun düşünülmesidir.

* Bu makale 8. Ulusal Eğitim Kongresi Bildiri Kitabı'nda yer almıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Engelliler Araştırma Enstitüsü, Eskişehir. E-posta: esbatu@anadolu.edu.tr

*** Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, Engelliler Araştırma Enstitüsü, Eskişehir. E-posta: giftar@anadolu.edu.tr

**** Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eskişehir. E-posta: yuzuner@anadolu.edu.tr

Alanla ilgili literatür incelendiğinde kaynaştırma ile ilgili pek çok çalışma bulunduğu görülmektedir. Bir dizi araştırma özel gereksinimli çocukları normal eğitim sınıflarında tutmanın mı yoksa özel eğitim sınıflarına almanın mı daha iyi olacağını incelemiştir (Goldstein, Moss ve Jordan, 1965; Gottlieb, 1981, 1985; Gresham, 1982; Johnson, 1961; Link, 1991). Özel gereksinimli öğrencilerin özel eğitim okullarında olmaları gerektiğini savunanlar, savunmalarına özürlü çocukları korumayı amaçladıklarını vurgulayarak başlamakta ve bu çocukların normal eğitim ortamlarında normal diye adlandırılan çocukların alay etmelerine, taciz etmelerine ya da dışlamalarına maruz olmalarını istemediklerini ifade etmektedirler (Gottlieb, 1981). Uzmanlar özel eğitim ortamlarında, eğitim programlarına ilişkin normal eğitim ortamlarında ortaya çıkan sorunların görülmeyeceğini ve bir gruba yönelik olarak program geliştirmenin daha kolay olacağını savunmaktadırlar (Gottlieb, 1981; Gresham, 1982, 1985).

Link (1991) daha ılımlı bir şekilde, her tür özür grubu için, ne tamamen ayrı eğitim ortamını ne de tamamen birlikte eğitim ortamını savunmaktadır. Link'e göre ayrı eğitim ortamları da olmalı ve gereksinimlerine göre bu ortamlara da öğrenci gönderilebilmelidir. Ancak Link, ayrı eğitim ortamına yerleştirilen öğrenciye de gerekli destek hizmetin sağlanması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca Link, öğrencileri hiç düşünmeden normal eğitim ortamına göndermektense,

her öğrenciyi bireysel olarak değerlendirerek, öğrenciyi kendini en fazla geliştirebileceği ortama yerleştirmenin daha mantıklı bir yöntem olacağını vurgulamaktadır. Bu ortam ayrı eğitim ortamı olsa bile!

Özel gereksinimli öğrencilerin normal eğitim ortamında eğitilmeleri gerektiğini savunan uzmanlar ise, ayrı eğitim ortamını savunanlara göre daha büyük bir çoğunluğu oluşturmaktadırlar (Giangreco ve Putnam, 1991; Goldstein, Moss ve Jordan, 1965; Hanline, 1993; Meyer ve Putnam, 1988; Smith, Polloway, Patton ve Dowdy, 1995; Wilcox ve Sailor, 1980). Normal eğitim ortamının yeğlenmesine gerekçe olarak ise, ayrı eğitim ortamlarındaki öğrencilerin sadece birlikte eğitimden menedilmiş olmaları değil, aynı zamanda kendi yaşlılarından da soyutlanmış olmaları gösterilmektedir (Lewis ve Doorlag, 1987). Normal eğitim ortamında eğitim gören özel gereksinimli öğrenciler, özürlü olmayan öğrencilerle birlikte eğitim almakla, etkileşmeyi, iletişim kurmayı, arkadaşlık geliştirmeyi, birlikte çalışmayı ve bireysel olarak güçlü ve zayıf oldukları alanlarda birbirlerine yardımcı olmayı öğrenmektedirler (Stainback ve Stainback, 1992). Özürlü olsun ya da olmasın, her çocuğun kendine özgü özelliklere sahip olması nedeniyle, her bir çocuğun gelişiminin kendi içinde değerlendirilmesi gerekliliği, özel gereksinimli öğrencilerin normal eğitim ortamlarında eğitim alabilmeleri için bir başka neden olarak gösterilebilmektedir (Lewis ve Doorlag, 1987).

Kaynaştırma her özür grubundan öğrencilerle

gerçekleşebilmektedir. Bu araştırmada, çalışmanın yapıldığı okulda yalnızca zihin ve işitme özürlü öğrencilerin bulunması nedeniyle, aşağıda bu iki özür grubuyla ilgili olarak gerçekleştirilen kaynaştırma çalışmalarına yer verilmiştir.

Türkiye’de Zihin ve İşitme Özürlü Öğrencilerin Kaynaştırılmasıyla İlgili Yapılan Araştırmalar

Türkiye’de kaynaştırmayla ilgili sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmaktadır. Genel olarak özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırılmasını ele alan üç araştırmada, Şahbaz (1997), Baykoç-Dönmez, Avcı ve Aslan (1997) ve Baykoç-Dönmez, Aslan ve Avcı (1997), kaynaştırmada rol alan ve almayan öğretmenler ile kaynaştırılmış özel gereksinimli öğrencilerin ve normal öğrencilerin anne-babalarıyla çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Yapılan çalışmalarda, gerek öğretmenlerin, gerekse anne-babaların kaynaştırmayla ve özürlü bireylerin eğitimiyle ilgili olarak bilgilendirilmelerinin, tutum ve görüşlerinde farklılık yaratmak açısından son derece önemli ve gerekli olduğu belirlenmiştir.

İşitme özürlü öğrencilerin kaynaştırılması konusunda yapılmış iki araştırma bulunmaktadır. Tüfekçioğlu (1992), normal okullarda eğitim gören işitme özürlü öğrencilerin durumunu saptamaya yönelik bir çalışma gerçekleştirmiştir. Tüfekçioğlu, araştırma sonucunda, Eskişehir ilinde kaynaştırma ortamlarında bulunan işitme özürlü öğrencilerden İÇEM’e devam

edenlerin, kaynaştırma ortamında akademik açıdan başarılı olabildiklerini; ancak, diğer okullarda kaynaştırma uygulamasında bulunan işitme özürlü öğrencilerin akademik olarak ilerleme gösteremediklerini ve başarılı olamadıklarını ortaya koymuştur.

Ömeroğlu (1992) ise, işitme özürlü öğrencilerin kaynaştırılmasıyla ilgili olarak yaptığı çalışmada, okul öncesi işitme özürlü çocukların kaynaştırılmasında yaratıcı drama eğitiminin kullanılması konusunu araştırmıştır. Araştırmacı, yaratıcı dramanın, işitme özürlü öğrencilerin normal akranlarını model alarak uygun davranışlar kazanmalarına fırsat verebileceğinden, kaynaştırma ortamlarında yaratıcı drama yer verilmesini özellikle önermiştir.

Zihin özürlü öğrencilerin kaynaştırılmasıyla ilgili olarak da iki araştırmaya rastlanmıştır. Uysal (1995) yaptığı araştırmada, Eskişehir ilinde 77 okulda görev yapan okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin zihin özürlü çocukların kaynaştırılmasında karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapmıştır ve bu görüşmeleri niceliksel olarak analiz etmiştir. Araştırmanın sonucunda, öğretmenlerin kişilik özelliklerinin, deneyimlerinin ve kaynaştırmayı benimsemiş olmalarının kaynaştırma uygulamasını olumlu yönde etkilediği ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca, kaynaştırma sınıfına derse giren öğretmenlerin bilgilendirilme istekleri ve eğitim programlarının kaynaştırmaya uygun hale

getirilmesi gerekliliği de sonuçlar arasında yer almıştır.

Diken (1998) ise yaptığı araştırmada, sınıfında zihin özürlü öğrenci bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin zihin özürlü öğrencilerin kaynaştırılmasına yönelik tutumlarının karşılaştırılması amacıyla, öğretmenlere tutum ölçeği uygulamıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin çok azının sınıfında kaynaştırma öğrencisi olmasını gönüllü olarak istedikleri; diğer öğretmenlerin ise gönüllü olmadıkları ancak, okul yönetiminin kendilerine sormadan kaynaştırma öğrencilerini sınıflarına yerleştirdiği belirlenmiştir. Araştırma kapsamındaki öğretmenlerin tamamına yakını kaynaştırma öğrencileri ile ilgili olarak destek hizmetlere gereksinim duyduklarını ifade ederken, aynı öğretmenler uygulama sırasında hiç bir destek hizmet almadıklarını da dile getirmişlerdir. Ayrıca, yapılan araştırmada, öğretmenlerin zihin özürlü öğrencilerle önceden deneyimlerinin olup olmasının, kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumlarını etkilemediği de ortaya konmuştur.

Özetle, Türkiye’de kaynaştırma uygulamasının uygun şekilde yürütülebilmesi için var olan yasa ve yönetmeliklere karşın, kaynaştırmanın uygulanışıyla ilgili sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar; yeterli destek hizmet personelinin olmaması, sınıfların ve okulların kaynaştırma uygulaması için uygun fiziksel ortam niteliği taşınamaması, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin kaynaştırma ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmaması olarak sıralanabilir.

Yukarıda söz edilen araştırmalar niceliksel araştırma yöntemleriyle gerçekleştirilmişlerdir. Bu araştırmalarda verilerin anket uygulanarak ya da büyük ölçüde yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplandığı görülmektedir. Anketler ya da yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanan niceliksel veriler, deneklerin gerçek düşüncelerini ifade edebilmelerini sınırlaması nedeniyle eleştirilmektedir (Gay, 1987). Bu nedenle de genel ve özel eğitim alanlarında niteliksel araştırmalar giderek artan bir ilgi görmektedir. Aşağıda, kaynaştırma ile ilgili yapılmış olan niteliksel araştırmalara yer verilmiştir.

Kaynaştırma Konusunda Yapılan Niteliksel Araştırmalar

Niteliksel araştırmalar, birey davranışlarının doğal ortamlarda gözlemlendiği, kaydedildiği ve yorumlandığı araştırmalardır. Son yıllarda özel eğitim alanında niteliksel olarak desenlenen araştırmaların sayıları giderek artmaktadır. Dolayısıyla, kaynaştırma konusunda yapılmış niteliksel araştırmalar da gün geçtikçe çoğalmaktadır.

Salisbury, Palombaro ve Hollowood (1993), niteliksel araştırma yöntemiyle yaptıkları araştırmada, kaynaştırma öğrencileri yerleştirilmiş bir ilkokulun organizasyon özelliklerini ve gelişimini, 30 aylık bir süre boyunca, ortamda doğal gözlemler ve yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla betimlemeyi amaçlamışlardır. Giangreco, Dennis, Cloninger, Edelman ve Schattman (1993) ise, sınıflarında ileri derecede zihin

özürlü öğrencileri olan normal sınıf öğretmenlerinin deneyimlerini incelemek amacıyla 19 normal sınıf öğretmeniyle görüşme yaparak, niteliksel bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Giangreco, Edelman, Luiselli ve Macfarland (1997) da yaptıkları çalışmada, niteliksel araştırma yöntemlerinden ayrıntılı gözlem, görüşme ve saha verilerini incelemeyi kullanarak, normal sınıflarda yardımcı öğreticilerle desteklenen özürlü öğrencilerin durumlarını saptamayı amaçlamışlardır. Bu araştırmaların sonucunda araştırmacılar, öğretmenlerin başlangıçta kaynaştırmaya karşı olduklarını ya da çok olumlu bakmadıklarını; ancak zihin özürlü öğrencilerle etkileşim sonucu, bakış açılarının olumlulaştığını belirlemişlerdir. Ayrıca öğretmenlerin çoğunun, hafif derecede zihin özürlü öğrencileri kaynaştırmanın daha uygun olduğunu ifade ettikleri belirlenmiştir.

Janney, Snell, Beers ve Raynes (1995) ise, orta ve ileri derecede zihin özürlü öğrencilerin kaynaştırıldığı 10 okuldaki özel ve normal eğitim öğretmenlerinin ve okul yöneticilerinin, kaynaştırmaya ilişkin önerilerini almak amacıyla görüşmeler yapmışlardır. 53 öğretmenle yapılan 30-90 dakikalık yarı-yapılandırılmış görüşmelerin ses kaydı alınmıştır. Dökümleri yapılan veriler her bir görüşmeci tarafından gözden geçirilerek doğrulanmıştır. Araştırmanın sonucunda iki başarı teması ve 15 öneri teması ortaya çıkmıştır. "Başarı"ya ilişkin sonuçlara bakıldığında, kendileriyle görüşülenlerin, bir tanesi hariç tümünün, okullarındaki kaynaştırma

uygulamasını başarılı bulduklarını belirttikleri görülmüştür. Öğretmenler kendilerine sağlanabilecek her türlü destek hizmeti, kendilerine fazladan bir iş yükü getirmemesi şartıyla kabul edeceklerini belirtmişlerdir. "Öneriler"e ilişkin sonuçlar incelendiğinde ise, önerilerin bölge yöneticilerine, okul yöneticilerine, özel eğitim öğretmenlerine ve normal eğitim öğretmenlerine yönelik öneriler olarak kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Bölge yöneticilerine yönelik olan öneriler arasında, önceden planlanan etkinliklerin uygulayıcılara yaptırılmasından çok, birlikte karar verilerek etkinliklerin planlanması önerisi yer almaktadır. Okul yöneticilerine yönelik önerilerde, öğrenciyle ilişkisi olan herkesin hazırlık ve planlama aşamasında işe katılmasıyla ilgili ve ayrıca okul yöneticisinin farklı kaynaklardan öğrendiği yenilikleri ve bilgileri elemanlarıyla paylaşmasıyla ilgili öneriler yer almaktadır. Özel eğitim öğretmenlerine yönelik olarak, özel eğitimcinin normal eğitim öğretmenine sağladığı destek hizmetlerin niteliğine ilişkin ve kaynaştırma öğrencileriyle ilgili olarak sınıf öğretmeninin önceden bilgilendirilmesine ilişkin öneriler yer almaktadır. Normal eğitim öğretmenlerine yönelik öneriler ise, sorunları bir ekip olarak çözmek ve kaynaştırma öğrencisinin kendisini sınıfa ait hissetmesine yardımcı olmak olarak görülmektedir.

Yapılan araştırmaların amaçlarının farklılaştığı dikkati çekmektedir. Buna rağmen, söz edilen araştırmaların tümünde veri

toplama aşamasında görüşme tekniğinin kullanıldığı, bazı araştırmalarda ise, gözlem, anket gibi diğer veri toplama tekniklerinin de görüşmeyle birlikte kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca, araştırmaların verilerinin kategorileme, kodlama ve yorumlama aşamalarından geçilerek analiz edildiği de görülmektedir. Bu araştırmaların sonuçlarında, genel olarak, normal sınıf öğretmenlerinin kaynaştırmaya ve sınıflarına kaynaştırma öğrencisi yerleştirilmesine başlangıçta çok sıcak bakmadıkları; ancak, kaynaştırmayı uygulamaya başladıktan bir süre sonra, görüşlerinin değiştiği ve olumlu deneyimlerin meydana geldiği de ifade edilmektedir.

Niteliksel araştırma yöntemleriyle gerçekleştirilen bu araştırmalarda, verilerin görüşmeler yoluyla toplanmış ve niteliksel olarak analiz edilmiş olması, araştırma kapsamında kendileriyle görüşülen kişilerin gerçek düşüncelerinin derinlemesine irdelenmesine olanak vermiştir. Bu da niceliksel araştırmalar kapsamında, örneğin anket araştırmalarında ya da niceliksel olarak analiz edilen görüşme araştırmalarında gerçekleştirilemeyen bir nokta olmasından dolayı, araştırmalarda niteliksel araştırma yöntemlerinin tercih edilmiş nedenlerinden birini oluşturmaktadır.

Türkiye'de özel gereksinimli öğrencilerin normal eğitim ortamlarına kaynaştırılmasıyla ilgili araştırmalar olmakla birlikte, bu konuda yapılmış niteliksel araştırmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla, bu çalışmada, Türkiye'deki

kaynaştırma uygulamalarını örnekleyen bir okuldaki kaynaştırma çalışmalarının niteliksel olarak incelenmesi hedeflenmiştir.

Amaç

Bu araştırmanın genel amacı, zihin özürlü çocukların kaynaştırıldığı bir Kız Meslek Lisesi'nde, kaynaştırma öğrencilerinin bulunduğu sınıflarda derse giren öğretmenlerin, kaynaştırma uygulamasına ilişkin görüşlerinin ve önerilerinin belirlenmesidir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Alt Amaçlar

1. Öğretmenlerin, okullarındaki kaynaştırma uygulamasıyla ilgili görüşleri nelerdir?
2. Öğretmenlerin kaynaştırma uygulamasının başarılı yönlerine ve başarıyı etkileyen etmenlere ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Öğretmenlerin kaynaştırma uygulamasının başarılı olabilmesi için:
 - a. Diğer öğretmenlerden beklentileri nelerdir?
 - b. Okul yönetiminden beklentileri nelerdir?
 - c. Milli Eğitim Bakanlığı'ndan beklentileri nelerdir?
4. Öğretmenlerin kaynaştırma uygulamasının başarı şansını arttırmaya yönelik önerileri nelerdir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmanın modeli, niteliksel araştırma yöntemlerinden görüşmeye dayalı tümevarım analizi modelidir.

Niteliksel araştırma, bir alanda derinlemesine veri toplanmasını içeren bir araştırma biçimidir. Veriler uzun bir süre içinde, farklı değişkenlerle ilgili olarak doğal ortamlarda toplanmaktadır (Gay, 1987).

Niteliksel araştırmalarda veriler derinlemesine görüşme, gözlem, katılımcı gözlem, günlük incelemesi gibi tekniklerle toplanabilmektedir (Wiersma, 1995). Bu araştırmanın verileri ise, görüşme çeşitlerinden biri olan yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğiyle toplanmıştır.

Görüşme genellikle bir kişiyle ya da grupla yapılan amaçlı söyleşilerdir. Ancak, görüşme sırasındaki söyleşiler, araştırmacı tarafından karşıdaki kişiden bilgi almak amacıyla yönlendirilmektedir (Patton, 1990). Niteliksel araştırmalarda veri toplamak amacıyla görüşmeler iki şekilde kullanılabilir. Görüşme, veri toplamak için kullanılan tek yöntem olabilir ya da katılımcı gözlemcilik, alandaki bilgiler ya da diğer tekniklerin yanısıra kullanılabilir (Bogdan ve Biklen, 1992).

Görüşmeleri en yaygın gruplama şekli yapılandırılmış görüşme, yapılandırılmamış görüşme ve yarı-yapılandırılmış görüşme olarak üçlü sınıflamadır (Babbie, 1995; Berg, 1998; Gorden, 1987; Nieswiadomy, 1993).

Yarı-yapılandırılmış görüşme, yapılandırılmış görüşmeler ile yapılandırılmamış görüşmeler arasında yer alan görüşme türüdür. Yarı-yapılandırılmış görüşmeler için, tüm görüşmelerde kullanılmak üzere bir dizi soru hazırlanır. Kendileriyle görüşülen kişilerin

hepsine sorular aynı sırayla sorulur; ancak, kendisiyle görüşülen kişinin görüşme sırasında soruları istediği genişlikte yanıtlamasına izin verilir (Gay, 1987; Berg, 1998).

Verilerin Toplanması Süreci

Yarı-yapılandırılmış görüşme soruları, aşağıda yer almaktadır:

1. Dersine girdiğiniz sınıflarda zihin özürlü kaynaştırma öğrencileri var mı?
2. Okulunuzdaki zihin özürlü öğrenciler nereden mezun olup okulunuza gelmektedir?
3. Okulunuzda kaynaştırma uygulamasında yer alan zihin özürlü öğrencilerle normal diye adlandırdığımız öğrenciler arasında ne gibi farklılıklar, ne gibi benzerlikler vardır?
4. Sizce hangi öğrenciler kaynaştırılmalı, hangileri kaynaştırılmamalı?
5. Sizce okulunuzdaki kaynaştırma uygulaması nasıl gidiyor?
6. Okulunuzdaki kaynaştırma uygulamasının en iyi giden yönleri nelerdir?
7. Bu başarıdaki en önemli faktörler nelerdir?
8. Kaynaştırma uygulamasındaki en önemli sorunlar nelerdir?
9. Başarısızlığın/sorunların en önemli etkenleri nelerdir?
10. Okulunuzdaki kaynaştırma uygulamasının daha başarılı olabilmesi için sizin Milli Eğitim Bakanlığı'ndan beklentileriniz nelerdir?
11. Okulunuzdaki kaynaştırma uygulamasının daha başarılı

olabilmesi için sizin okul idarenizden beklentileriniz nelerdir?

12. Okulunuzdaki kaynaştırma uygulamasının daha başarılı olabilmesi için sizin diğer öğretmenlerden beklentileriniz nelerdir?

13. Okulunuzdaki kaynaştırma uygulamasının daha başarılı olabilmesi için sizin kaynaştırma öğrencilerinden değil de, normal öğrencilerden beklentileriniz nelerdir?

14. Genelde kaynaştırmadan neler umuyorsunuz?

15. Kaynaştırma öğrencilerinin ailelerinin kaynaştırmaya ilişkin duygu, düşünce ve katkılarına ilişkin görüşleriniz nelerdir?

16. Sizce kaynaştırma öğrencileri için elverişli olan ya da olmayan dersler hangileridir?

17. Siz kaynaştırma öğrencisi için kendi dersinizde ne gibi çalışmalar yapıyorsunuz?

18. Okulunuzda kaynaştırma uygulaması ilk başladığında neler hissettiniz? ya da Bu okula tayininiz çıkıp, kaynaştırma uygulamasından haberdar olduğunuzda neler hissettiniz?

19. Şimdi duygularınızda değişiklikler oldu mu? Olduysa ne yönde?

20. Eğer kaynaştırma uygulamasını başlatacak bir okuldan sizin önerileriniz istenseydi neler önerirdiniz?

21. Size kaynaştırma öğrencisinin gereksinim duyduğu derslerde

a. ayrı bir ortamda özel eğitim uzmanından destek alacağı kaynak oda desteği,

b. özel eğitim uzmanının sizin dersiniz sırasında sınıf içinde kaynaştırma öğrencisine destek sağlayacağı sınıf-içi yardım, ya da

c. size uygun olan zamanlarda dersinizde meydana gelen sorunların çözümüne yardımcı olmak amacıyla sınıf dışında bir özel eğitim uzmanının danışmanlığı sağlansa, hangi destek hizmet türünü tercih edersiniz? Neden?

Araştırmanın Yapıldığı Okul

Ankara'da bulunan bir Kız Meslek Lisesi'ne 1983 yılından bu yana zihin ve işitme özürlü öğrencilerin kaynaştırılmakta olduğu ve bu uygulamanın başarılı bir şekilde sürdüğü Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nden öğrenilmiştir.

Araştırmanın gerçekleştirildiği Kız Meslek Lisesi'nde 1996-1997 öğretim yılında 22 sınıfta öğretim faaliyetleri sürdürülmektedir. Aynı öğretim yılında okulda görev yapmakta olan öğretmen sayısı 172 (167 kadın, 5 erkek), öğrenci mevcudu ise 518'dir. Ayrıca, 1996-1997 öğretim yılında okula kaynaştırılmış olan 18 zihin özürlü ve 13 işitme özürlü öğrenci bulunmaktadır.

Araştırmaya Katılacak Öğretmenlerin Belirlenmesi

Araştırma yapılacak okulun belirlenmesinden sonra, birinci araştırmacı adı geçen okula telefon ederek Okul Müdürü'nden randevu almıştır. Okul Müdürü araştırmacıyı okulun Rehber öğretmeni ile tanıştırmış ve Rehber öğretmenin araştırmacıya çalışma boyunca yardımcı olacağını ifade etmiştir. Araştırmacı, öğretmenlerin uygun olan

zamanlarında yapılan toplantılarda öğretmenlere, çalışmasının amacının okullarında uygulanmakta olan kaynaştırmayla ilgili olarak kendilerinin görüş ve önerilerini almak olduğunu söyledikten sonra; araştırmacının teybe kayıt edilecek görüşmeler yoluyla gerçekleştirileceğini, ancak kasetlerdeki kayıtları araştırmacılar dışında hiç kimsenin dinlemesine ya da dökümlerini okumasına izin verilmeyeceğini açıklamıştır. Ayrıca, görüşmelerin öğretmenler için uygun olan zamanlarda yapılacağını ve araştırmaya katılmanın zorunlu değil, gönüllülük esasına dayalı olduğunu belirtmiş; katılmak isteyen öğretmenlerin, araştırmacının önceden hazırladığı sözleşmeleri imzalamalarını istemiştir.

Sözleşmede de araştırmacının amacı ve nasıl gerçekleştirileceği açık olarak ifade edilmiştir. Yapılan iki toplantı sonunda toplantıya katılan toplam 49 öğretmenden 20'si izin belgelerini gönüllü olarak imzalayarak, araştırmaya katılmayı kabul etmişlerdir.

Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Özellikleri

Araştırmaya gönüllü olarak 20 öğretmenin katılmak istemesine karşın, öğretmenlerin biri görüşme sırasında görüşmeyi yarıda bırakmış ve devam etmek istemediğini belli etmiştir. Bu nedenle araştırma 19 öğretmenle tamamlanmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenler 1996-1997 öğretim yılında okulda görev yapmakta olan öğretmenler olup, tamamı kadındır.

Rehber Öğretmenlik, Tarih, El Sanatları-Çiçek, Matematik, Giyim

ve Çocuk Gelişimi branşlarından ikişer öğretmenle ve diğer branşlardan birer öğretmenle görüşme yapılmıştır. Mesleki deneyimlerine bakıldığında ise, öğretmenlerin deneyimlerinin en az dört, en fazla 25 yıl olduğu; ortalama deneyimin ise 17 yıl olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamına alınan öğretmenlerin en az iki yıllık kaynaştırma deneyimlerinin olduğu birinci araştırmacının öğretmenlerle yaptığı sohbetler sırasında öğrenilmiştir.

Verilerin Toplanması

Görüşmeler

Görüşmelerin altı tanesi Rehber öğretmenin odasında, sekiz tanesi okulun kütüphanesinde ve altı tanesi de görüşme yapılan öğretmenlerin görevli oldukları yerlerde gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerin görevli oldukları yerler nöbetçi oldukları kat koridorları olmuştur. Bu nedenle, görüşmeler öğrencilerin derste olduğu, yani koridorların sessiz olduğu zamanlarda yapılmıştır. Görüşmelerin tamamı birinci araştırmacı tarafından ve bire-bir olarak gerçekleştirilmiştir. Her görüşme öncesinde araştırmacı, görüşme yapacağı öğretmene araştırmacının, okullarında yürütülmekte olan kaynaştırma uygulaması hakkında kendilerinin görüş ve önerilerini almak amacıyla yapıldığını yinelemiştir. Kendisiyle görüşülecek öğretmene, verilerin kayıt edilmesi sırasında bir eksiklik olmaması ve görüşmenin akışının bozulmaması için, görüşmenin kasete kayıt edileceği, bu kayıtların ve dökümlerinin araştırmacılar dışında hiç kimse tarafından dinlenmesinin ya da okunmasının

mümkün olmayacağı da bir kez daha ifade edilmiştir.

Görüşmeye başlamadan önce, her bir öğretmenin kendisi için bir kod isim belirlemesi istenmiş ve araştırma sonuçlanıncaya kadar öğretmenin bu kod isimle anılacağı, kendi isminin kesinlikle kullanılmayacağı belirtilmiştir.

Görüşmeler sırasında öğretmenlere 21 soru sorulmuştur. Her bir görüşme 30 ile 60 dakika arasında sürmüştür.

Verilerin Analiz Edilmesi

Verilerin analiz edilmesinde yer alan basamaklar (a) verilerin dökümü, (b) analiz öncesi hazırlıklar ve (c) verilerin tümevarım yoluyla analiz edilmesi olarak gruplandırılabilir. Her bir basamakta gerçekleştirilen işlemler ve basamakların özellikleri aşağıda açıklanmaktadır.

Verilerin Dökümü

Görüşmeler tamamlandıktan sonra, ses kayıtlarının birinci araştırmacı tarafından yazıya dökümü işlemine başlanmıştır. Kayıtların dökümü sırasında duyulan her konuşma duyulduğu şekliyle, hiç bir düzeltme yapılmadan ve görüşmeci-görüşülen sırasıyla yazılmıştır. Verilerin sunumunu kolaylaştırmak amacıyla her bir satıra satır numarası verilmiştir. Daha sonra bulguların sunumu sırasında, bu satır numaraları öğretmenlerin konuşmalarından yapılan alıntılarının sonuna eklenmiştir. Örneğin, "Kaynaştırma Öğrencilerinin Başarılı Oldukları Branş Dersleri" alt-temasında, Bahar öğretmen, "el sanatları" (s. 166) dersinin kaynaştırma

öğrencilerinin başarılı oldukları dersler arasında olduğunu ifade etmiştir.

Tüm veriler bilgisayara yüklendiğinde ikinci araştırmacı rasgele seçilen iki kaseti dinleyerek, dökümlerin doğruluğunun kontrolünü yapmıştır. Kontroller sonucunda iki kasetin de dökümünün eksiksiz olduğuna karar verilmiş ve analiz öncesi hazırlıklara başlanmıştır.

Analiz Öncesi Hazırlıklar

Analiz öncesi hazırlık işlemleri sırasında, veriler beş ayrı bölümden oluşan bir bilgisayar formuna yazılmıştır. Formlarda bulunan bölümler ve özellikleri (Uzuner, 1998) şöyle açıklanabilir:

a. Bağlam kayıtları: Yer, zaman, tarih, kişiler, sayfa no, gözlem no gibi bilgilerin yer aldığı bölümdür. Örneğin, Kaset No: 1, Kod İsim: Sezgin, Görüşmeci: Sema, Tarih: 16.05.1996 gibi.

b. Betimsel Bilgiler: Görüşmenin dökümünün yer aldığı bölümdür.

c. Betimsel İndeks: Betimsel bilgilerdeki ayırdedici özelliklerin listesinin yer aldığı bölümdür. Araştırmacının verilerde yazılı olan bilgileri kendisine kolaylık sağlayacak şekilde özetlediği, verilerle ilgili olarak kendine göre kısaltmalar kullandığı bölümdür. Örneğin, "kaynaştırmanın olumsuz yanı".

d. Görüşmeci Yorumu: Betimsel bilgiler hakkında araştırmacının duygularının, yargılarının ve görüşlerinin yer aldığı bölümdür. Araştırmacının yaptığı görüşmeyle ilgili olarak kendisini

eleştirdiği, veri analizinde kendisine kolaylık sağlayacak bilgileri yazdığı, veri analizinde kullanabileceği çeşitli notlar aldığı bölümdür. Bir görüşme dökümünde Görüşmeci Yorumu bölümüne kadar zengin olursa, araştırmacının veri analizinde işi o kadar kolaylaşmaktadır.

e. Genel Yorum: Yapılan görüşmenin ilişkili sayfası hakkında görüşmecinin genel bir yorumu varsa, bu yorumun yazıldığı bölümdür.

Veri analizine geçilmeden önce verilerle ilgili bir güvenilirlik çalışması yapılmıştır (Kvale, 1996)Güvenirlik çalışması için 19 kaset arasından rasgele üç kaset seçilmiştir. Bu üç kasetin birer kopyası ve Betimsel İndeks, Görüşmeci Yorumu ve Genel Yorum bölümleri yazılmamış olan dökümleri ikinci ve üçüncü araştırmacıya verilmiştir. İki araştırmacı bağımsız olarak üçer görüşmeyi dinleyerek Betimsel İndeks ve Görüşmeci Yorumu bölümlerini yazmışlardır. Daha sonra birinci araştırmacıyla ikinci ve üçüncü araştırmacıların yaptıkları çalışmalar karşılaştırılmıştır. Betimsel İndeks bölümlerinde üç analizci arasında tutarlılık sağlanmıştır. Ancak, Görüşmeci Yorumu bölümünde birinci araştırmacının yorumlarının zenginleşmesine karar verilmiştir. Bu nedenle birinci araştırmacının tüm verileri bir kez daha inceleyerek Görüşmeci Yorumu bölümlerini, daha sonra analizi kolaylaştırması amacıyla, zenginleştirmesi gerekmiştir.

Verilerin Tümevarım Yoluyla Analiz Edilmesi

Tümünün dökümü birinci araştırmacı tarafından yapılan

verilerin analizi, tümevarım analizi yöntemiyle yapılmıştır. Tümevarım analizi, analizin kategorilerinin, kodlarının ve temalarının tümüyle verilerden oluşturulması anlamına gelmektedir. Analizi yapan kişi, verilerdeki doğal çeşitlenmeye bakarak, kategorileri ve temaları oluşturmaktadır (Patton, 1990). Bu araştırmada da araştırmacı, elde edilen verilerden kategorileri oluşturmuştur. Oluşturulan kategoriler veriler içinde hazır bulunan bilgi kümeleri değil, araştırmacının verilerden yola çıkarak oluşturduğu, biçimlendirdiği bilgilerdir.

Kategorilerin ve Kodların Oluşturulması

Niteliksel araştırmalarda büyük miktarlarda betimsel bilgi yer aldığından, bu bilgilerin bir şekilde organize edilmesi gerekmektedir. Bilgilerin organize edilmesi, aynı zamanda azaltılması anlamına gelmektedir. Araştırma sırasında elde edilen verilerdeki bilgiler kategorilerine göre organize edilir ve kodlanır (Berg, 1998).

Bu araştırmada da, analiz işleminin başlangıcında tüm dökümler ele alınmış ve her birine sayfa numarası verilmiştir. Bu işlem, bir sayfa numarasının iki farklı yerde kullanılmasını engellemek amacıyla yapılmıştır. Sonuçta toplam 412 sayfa veri olduğu saptanmıştır.

Tüm veriler bir kez daha okunurken olası kategoriler çıkarılarak bir liste oluşturulmuştur. Kategoriler, aynı konuya ilişkin bilgilerden oluşturulan veri bölümleridir (Bogdan ve Biklen, 1992). Her bir kategori, kullanım kolaylığı

nedeniyle, kısa sözcüklerle, harflerle ya da sayılarla kodlanır.

Kategorilerin oluşturulması aşamasında ilk olarak görüşmede kullanılan sorular göz önünde bulundurulmuştur. Daha sonra sorulara gelebilecek cevapların içinde ayrıca açılması gereken kategoriler belirlenmiş ve kodlanmıştır. Daha sonra ise, oluşturulan tüm kategoriler kodlanmıştır. Kodların bir ya da en fazla iki harften oluşmasına dikkat edilmiştir.

Verilerin Kodlanması

Tüm veriler bir kez okunarak kategoriler ve kodlar listesinin kabaca oluşturulmasından sonra verilerin başına dönülerek, uygun kodlar uygun satırlara, paragraflara ya da sayfalara yerleştirilmiştir. Bazı yerlerde iki kod birden kullanılması da gerekmiştir.

Kodlanan Verilerin Dosyalanması

Her veri sayfası uygun şekilde kodlandıktan sonra bir kodlama klasörü oluşturulmuş ve bu klasöre, her birinin üzerinde bir kod yazılı olan şeffaf kodlama dosyaları yerleştirilmiştir. Ardından, verileri kesme işlemine başlanmıştır. Kesme işlemi, her bir kodun verildiği satırların, paragrafların ya da bölümlerin kesilmesidir. Kesilen her kodlanmış veri, ilişkili kodlama dosyasının içine yerleştirilmiştir (Bogdan ve Biklen, 1992).

Temaların Oluşturulması

Tüm bu basamaklar gerçekleştirildikten sonraki aşama, elde edilen kodlama dosyalarından temalar oluşturmak olmuştur. Temalar, araştırmacının

verilerinden ortaya çıkarttığı kavramlardır (Bogdan ve Biklen, 1992). Bu aşamada birinci araştırmacı, kesilen kodlanmış verilerin oluşturduğu her bir kodlama dosyasını ele almış ve dosyada yer alan tüm verileri okuyarak, aynı başlık altında toplayabileceği verilere birer başlık vermiştir. Daha sonra bu başlıklara ilişkin öğretmenlerin konuşmalarından alıntılar yaparak verileri düzenlemiştir. Bu işlem yapılarak elde edilen başlıklar araştırmanın temalarını, alt-başlıklar ise alt-temalarını oluşturmuştur.

Temaları ve alt-temalar oluşturulduktan sonra ikinci ve üçüncü araştırmacı, rasgele seçilen üç kodlama dosyasıyla ilgili birbirlerinden bağımsız olarak temalar ve alt-temalar oluşturmuşlar ve daha sonra elde edilen verileri karşılaştırmışlardır. Üzerinde çalışılan üç dosyada da araştırmacılar arasında uzlaşma sağlanmış ve bundan sonraki aşamada, birinci araştırmacı ve üçüncü araştırmacı tema ve alt-tema oluşturma ve karşılaştırma işlemine devam etmişlerdir. Bu aşamada iki analizci bağımsız olarak temalarını ve alt-temalarını oluşturmuşlar ve bir araya gelerek, yaptıkları çalışmalarını karşılaştırmışlardır. Karşılaştırma işlemi sırasında, hem oluşturulan tema ve alt-temalara, hem de bu tema ve alt-temalarda yer alan öğretmen isimlerinin çakışmasına bakılmıştır. Görüş birliğine varılan yerler aynen bırakılmış, görüş ayrılığı olan yerlerde veriler araştırmacılar tarafından birlikte okunmuş ve üzerinde

tartışılarak uzlaşma sağlanacak şekilde yeniden düzenlenmiştir.

Her bir kodlama dosyasıyla ilgili olarak bu çalışma tamamlandıktan sonra, yapılan çalışmaların kontrol edilmesi için ikinci araştırmacının görüşlerine baş vurulmuştur. İkinci araştırmacı, yapılan her bir çalışmayı gözden geçirerek ve birleştirilebilecek tema ya da alt-temaları bir araya getirerek birinci ve üçüncü araştırmacının görüşüne sunmuştur.

Bu işlemler sonucunda, önceden oluşturulmuş 23 tema birleştirilerek daha genel 11 tema oluşturulmuştur. Bu aşamalar sonunda veri analizi tamamlanmış ve araştırmanın bulgularına ulaşılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın bulgularını, öğretmenlerin verdikleri bilgilerden elde edilmiş olan 11 tema ve her bir temanın alt-temaları oluşturmaktadır. Araştırmanın ana temaları şunlardır:

1. Kaynaştırılmaya uygun olan öğrenciler
2. Kaynaştırma öğrencileri için elverişli olan ve olmayan dersler
3. Öğretmenlerin derslerinde kaynaştırma öğrencilerine yönelik olarak yaptıkları
4. Öğretmenlerin tercih ettikleri destek hizmet türleri
5. Normal akranlar ve kaynaştırma
6. Anne-babalar ve kaynaştırma

7. Kaynaştırmanın sosyal gelişim üzerindeki etkileri

8. Kaynaştırmanın başarılı olmasında rol oynayan etmenler

9. Kaynaştırmayla ilgili sorunlar

10. Öğretmenlerin kaynaştırmayla ilgili olarak Milli Eğitim Bakanlığı'ndan beklentileri

11. Öğretmenlerin kaynaştırmayla ilgili olarak okuldan ve okul yönetiminden beklentileri.

Kaynaştırılmaya Uygun Olan Öğrenciler

Okulda kendileriyle görüşme yapılan öğretmenlerin hangi öğrencilerin kaynaştırılabileceği konusunda farklı görüşleri bulunmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerden dokuzu zihin özürlü öğrencilerin kaynaştırılmasını tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Zihin özürlü öğrencilerin tercih edilmesinin nedeni olarak, öğretmenlerin yıllardır zihin özürlü öğrencilerle çalışmaya alıştıkları; ancak, işitme özürlü öğrencilerin iki yıldır okulda olmasından dolayı, işitme özürlü öğrencileriyle iletişim kurmayı daha zor buldukları düşünülebilir. Bu araştırmanın bulgularının aksine, Baykoç-Dönmez ve arkadaşları (1997), zihin özürlü öğrencilerin, normal öğrenciler ve aileler tarafından, kaynaştırılması en son yeğlenen grup olduğunu ortaya koymuşlardır.

Öğretmenlerin bazıları, zihin özürlü öğrencilerin özellikle sosyal gelişim alanında çok büyük gelişme kaydettiklerini; bu nedenle de, kaynaştırılmaları gerektiğini ifade etmişlerdir.

Zihin özürlü öğrencilerin kaynaştırılmasının daha kolay olacağını belirten öğretmenlerin bazıları ise, özellikle "sınır zekada" olan öğrencilerin kaynaştırılabileceğini belirtmişlerdir. Öğretmenler zihin özürünün derecesinin öğretimi etkilediğini, bu nedenle de okula kaynaştırma öğrencileri alınırken, daha hafif derecede özürlü öğrencilerin seçilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Macy ve Carter (1978) da yaptıkları çalışmada "sınır zeka"daki çocukların, yetişmiş destek hizmet personeli olduğu sürece, normal sınıflarda kalabileceklerini ve bu eğitimden yararlanabileceklerini belirtmektedirler.

İşitme özürlü öğrenciler söz konusu olduğunda, öğretmenler farklılaşan görüşler dile getirmektedirler. Bazı öğretmenler işitme özürlü öğrencilerin daha kolay kaynaştırılabileceğini düşündüklerini belirtirken, bazı öğretmenler ise işitme özürlü öğrencilerin hiç kaynaştırılmaması gerektiğini, hiç bir şekilde normal sınıfa uyum sağlayamadıklarını dile getirmişlerdir.

Yukarıda belirtilen bulgular, öğretmenlerin kaynaştırılmaya daha uygun olan özür grupları konusundaki görüşlerini inceleyen diğer araştırmaların bulgularıyla uyusmaktadır. Örneğin Rule, Killoran, Stowitschek, Innocenti ve Striefel (1985) araştırmalarında öğretmenlerin kaynaştırmaktan kaçındıkları özür gruplarının zihin özürlü ve duygusal bozukluğu olan öğrenciler olduğunu ortaya koymuştur. Bu isteksizliğin nedeni olarak ise, öğretmenlerin özür türlerine ilişkin bilgilerinin yetersizliği,

deneyimlerinin olmayışı ve özürlü öğrencilere eğitim vermek için yetiştirilmemiş olmaları gösterilmiştir.

Kaynaştırma Öğrencileri İçin Uygun Olan ve Olmayan Dersler

Kendileriyle görüşme yapılan öğretmenler, kaynaştırma öğrencilerinin aldıkları derslerden bazılarında başarılı olduklarını belirtirken, bazılarında ise başarısız olduklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca öğretmenler, kaynaştırma öğrencileri için elverişli olan ve olmayan dersleri de ayırmışlardır. Görüşlerine baş vurulan öğretmenlerin bir kısmı, kaynaştırma öğrencilerinin daha çok "meslek" derslerinde başarılı olduklarını, ancak kültür derslerinde genelde akademik bir başarı elde edemediklerini belirtmişlerdir.

Başarılı olunan meslek dersleri arasında en sık verilen örnekler, el sanatları, makrame, çiçek olarak görülürken; kaynaştırma öğrencilerinin başarılı olamadıkları meslek derslerinin başında, ev ekonomisi ve dikiş dersleri sayılmaktadır. Meslek/branş derslerinin daha çok beceriye yönelik olması nedeniyle, kaynaştırma öğrencilerinin de normal öğrenciler gibi, yeteneklerinin olduğu branşları seçmelerinin yararlı olacağına inanılmaktadır.

Öğretmenler kültür dersleriyle ilgili olarak, öğrencilerin daha çok okumaya yönelik derslerde başarılı olduklarını belirtirlerken; fizik, matematik gibi sayılarla ilgili derslerde ise başarılı olamadıklarını dile getirmişlerdir. Öğretmenler, kaynaştırma öğrencilerinin bu gibi

dersleri de almaları gerektiğini; ancak, bu derslerin kaynaştırma öğrencilerinin düzeylerine uygun ve daha işlevsel hale getirilmesinin gerektiğini ifade etmişlerdir. Öğretmenler ayrıca, kaynaştırma öğrencilerine, alabildikleri ölçüde, gereksinim duyabilecekleri konuların öğretilmesi gerekliliği konusunda ortak görüş bildirmişlerdir. Örneğin, matematik dersinde, öğrenciye eldeli sayılar yerine para hesabının öğretilmesinin daha yararlı olacağı belirtilmiştir.

Yaptığı çalışmada Salend (1998) de kaynaştırma öğrencilerinin kültür derslerini alması gerektiğine; ancak, bunun gerçekleştirilebilmesi için, öğretmenlerin programları bireyselleştirmesi gerektiğine değinmiştir. Ancak Salend'in çalışmasında da öğretmenler, bireyselleştirme yapıldığında, müfredatta yer alan bazı amaçların programa alınmadığını ve gerçekleştirilemeyen amaçlar için müfettişlere nasıl açıklama yapacaklarını bilemediklerini dile getirmişlerdir.

Öğretmenlerin Derslerinde Kaynaştırma Öğrencilerine Yönelik Olarak Yaptıkları

Kaynaştırma öğrencilerinin bulunduğu sınıflarda derse giren öğretmenlere, derslerinde kaynaştırma öğrencilerine yönelik olarak diğer öğrencilere yaptıklarından farklı bir şey yapıp yapmadıkları sorulduğunda, öğretmenlerin cevapları değişkenlik göstermiştir. Öğretmenlerin büyük bir bölümü farklı bazı etkinlikler yaptıklarını söylerlerken, iki öğretmen kaynaştırma öğrencileri için normal öğrencilerden farklı

hiç bir şey yapmadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bu öğretmenler, okuldaki normal öğrencilerin de seviyesinin oldukça düşük olduğunu, bu yüzden de kaynaştırma öğrencileri için özel bir etkinlik yapılmasına gerek duymadıklarını ve bütün sınıfa aynı şekilde derslerini anlattıklarını ifade etmişlerdir.

Kaynaştırma öğrencileri için farklı şeyler yaptığını belirten öğretmenlerden üçü ise, öğrencilere önceden sınav sorularını verdiklerini, üçü kaynaştırma öğrencilerini derse katmaya çalıştıklarını, ikisi araç-gereçle ders işlediklerini, ikisi ise bireysel eğitim yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerin sınıflarında kaynaştırma öğrencilerine yönelik gerçekleştirdikleri etkinlikler arasında "soru vermek" en sık belirtilen etkinlik olarak görülmektedir. Ancak "soru vermek" okulun benimsediği kaynaştırma uygulamasının en önemli gereğidir ve öğretmenlerin tümü buna uymak zorundadır. Bu nedenle, araştırmacılar "soru verme" yönteminin çok özel bir etkinlik olmadığı kanısındadır.

Kendileriyle görüşme yapılan diğer öğretmenler de "soru vermek, derse katmak" gibi, kaynaştırma öğrencisinin özür türüne yönelik olan ya da öğrencinin öğrenmesini kolaylaştırıcı nitelikte olan etkinlikler olmayan, "tekrar etmek", "onore etmek" ve benzeri etkinlikleri gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Ancak, belirtilen bu etkinliklerin hiç birisi kaynaştırma öğrencisinin öğrenmesine yönelik özel olarak gerçekleştirilen etkinlikler değildir. Bu konuda

araştırmacıların düşüncesi ise, öğretmenlerin kendilerinin de belirttikleri gibi, kaynaştırma ve kaynaştırma öğrencileri konusundaki bilgilerinin yeterli olmaması nedeniyle, öğretmenlerin sınıf içinde kaynaştırma öğrencilerine ayırabilecekleri daha fazla zamanları olsa bile, kaynaştırma öğrencilerine yönelik olarak ne yapacaklarını bilememelerinin kendilerini büyük ölçüde engelleyebileceği yönündedir.

Öğretmenlerin Tercih Ettikleri Destek Hizmet Türleri

Yapılan görüşmeler sırasında öğretmenlere sorulan en uzun soru, tercih ettikleri destek hizmet türünün belirlenmesine yönelik olarak hazırlanmıştır. Sorunun uzun olması, destek hizmet türleri olan kaynak oda, sınıf-içi yardım ve özel eğitim danışmanlığının, öğretmenlere açık olarak anlatılabilesinin amaçlanmış olmasından kaynaklanmıştır.

Görüşmeye katılan öğretmenlerin tercih ettikleri destek hizmet türlerinin farklılık gösterdiği görülmüştür. Görüşlerine başvuru alan öğretmenlerden 12'si destek hizmet türlerinden özel eğitim danışmanlığını tercih ettiklerini belirtirken, ikisi sınıf-içi yardımı tercih ettiklerini, biri sınıf-içi yardımla birlikte özel eğitim danışmanlığını tercih ettiğini, üç öğretmen ise hiçbir desteğe gereksinim duymadıklarını belirtmişlerdir.

Kendileriyle görüşülen öğretmenlerden ikisi eğitim-öğretimin, öğretmenle öğrenci arasında bir süreç olduğunu ve bu ilişkinin içine bir başkasının girmesinin kendilerinin olumlu

karşılıklarını bir yöntem olmadığını belirtmişlerdir. Özellikle de uzmanın sınıf dışına öğrenciyi çıkarmasını kesinlikle tercih etmeyeceklerini dile getirmişlerdir. Bir destek hizmet türü de olsa, sınıf dışına öğrenciyi çıkartmak gerektiği için kaynak oda desteğini kabul etmeyeceklerini belirtmişlerdir.

Kendileriyle görüşme yapılan öğretmenlerden özel eğitim danışmanlığını tercih edenler, sınıflarına ikinci bir öğretmeni kabul etmek istemediklerini dile getirerek, sınıf içinde bir problem olduğunda, bu sorunu danışmana sorarak çözümleyebileceklerini düşündüklerini belirtmişlerdir. Idol-Maestas (1983) ve Reisberg ve Wolf (1986), bu konuda yaptıkları araştırmalarda, kaynaştırmanın başarıyla yürütülebilmesi için, sınıf öğretmenlerinin bir okul gününün %20-%40 arasındaki bölümünü danışman ya da diğer özel eğitim destek hizmetlerinden yararlanarak geçirmesi gerektiğini belirtmektedirler. Baykoç-Dönmez, Avcı ve Aslan (1997), Reisberg ve Wolf (1986), Smith, Followay, Patton ve Dowdy (1995) ve Ysseldyke ve Algozzine (1983) de özel gereksinimli öğrencilerin iyi eğitilebilmesi için normal sınıf öğretmenlerinin özel eğitimcilerden destek almaları ve onlarla iyi bir etkileşim-işbirliği içinde çalışmalarını gerektiğini vurgulamaktadırlar. Dolayısıyla, öğretmenlerin birinci tercihi olan özel eğitim danışmanlığının literatürce de desteklendiği söylenebilir.

Öğretmenlerden sınıf-içi yardımı tercih edenler ise, özel eğitim öğretmenin sürekli yanlarında olmasını istedikleri

için bu destek hizmet türünü tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu araştırma kapsamında kendileriyle görüşülen öğretmenlerin düşüncelerinin aksine, yapılan bir araştırmada (O'Reilly ve Duquette, 1988) sınıf-içi destek sağlandığında, öğretmenlerin kaynaştırma öğrencisiyle çalışırken kendilerini daha rahat hissedecekleri ortaya konulmuştur.

Normal Akranlar ve Kaynaştırma

Öğretmenlerin, sınıflardaki normal öğrencilerin kaynaştırma uygulamasına katkıları konusunda değişik görüşlere sahip oldukları saptanmıştır. Öğretmenlerden altısı normal öğrencilerin kaynaştırma uygulamasına katkıda bulunabilmeleri için kaynaştırma öğrencileriyle ilgili olarak bilgilendirilmeleri gerektiği konusunda görüş birliği göstermişlerdir.

Bilgilendirme yoluyla, normal öğrencilerin tutumları olumlu yönde değiştirilebilir ve kaynaştırma öğrencilerini kabul düzeyleri arttırılabilir. Öğretmenler normal öğrencilerin, kaynaştırma öğrencileriyle ilgili olarak bilgilendirilmeleri sırasında, kaynaştırma öğrencilerinin bunları duyarak rahatsız olmalarının engellenmesinin gerekliliğini de özellikle vurgulamışlardır. Uysal (1995) da yaptığı araştırma sonucunda, normal öğrencilerin kaynaştırma ve kaynaştırma öğrencilerine ilişkin bilgilendirilmelerinin gerekliliğini vurgulamıştır.

Kendileriyle görüşülen öğretmenlerden beşi ise, kaynaştırma öğrencileri sınıflara kaynaştırıldıktan sonra normal

arkadaşlarını çeşitli şekillerde görevlendirmenin, hem öğretmenin rolünü kolaylaştırmak, hem de normal öğrencileri kaynaştırmanın bir parçası haline getirmek açısından önem taşıdığını belirtmişlerdir. Lewis ve Doorlag (1987) de bu konuyla ilgili olarak, normal akranları görevlendirmenin, akademik çalışmalarda kaynaştırma öğrencisine yardımcı olmak ve sosyal becerilerin öğretilmesinde model olmak olarak iki şekilde yapılabileceğini belirtmektedirler.

Anne-Babalar ve Kaynaştırma

Kendileriyle görüşülen öğretmenlerin, kaynaştırma öğrencilerinin anne-babalarının kaynaştırma uygulamasındaki rolü konusunda farklı görüşlere sahip oldukları saptanmıştır. Görüş bildiren öğretmenlerin 11'i anne-babaların katkısının çok büyük olduğunu ve öğretmenin işini çok kolaylaştırdığını belirtmişlerdir. Westling ve Fox (1995) da çalışmalarında, bir kaynaştırma uygulamasının anne-babaların katkısı olmadan başarıyla yürütülmesinin mümkün olmadığını belirtmektedirler.

Kendileriyle görüşme yapılan öğretmenlerin pek çoğu kaynaştırma öğrencilerinin velilerinin, okula çok sık geldiklerini, sürekli çocuklarıyla ilgilendiklerini, çocuklarına ders çalıştırdıklarını ve öğretmenlere yardımcı olduklarını dile getirmişlerdir. Westling ve Fox (1995) da çalışmalarında, kaynaştırma öğrencilerinin anne-babalarından sınıf içinde ve dışında öğretmen yardımcısı olarak yararlanılabileceğini ve başarılı sonuçlar alınabileceğini

belirtmişlerse de, çalışmanın yürütüldüğü okulda anne-babaların okulda olmasının öğretmenlerden bir kısmı tarafından hoş karşılanmadığı görülmüştür.

Görüşlerine baş vurulan diğer öğretmenler anne-babaları değişik şekillerde isimlendirmişlerdir. Örneğin, beş öğretmen anne-babaların çok "ısrarlı" olduklarından söz ederken; dört öğretmen anne-babaların "ilgisiz" olduğunu belirtmişlerdir.

Kaynaştırmanın Sosyal Gelişim Üzerindeki Etkileri

Öğretmenlerin pek çoğu kaynaştırmanın, özürlü öğrencilerin sosyal yönden gelişimleri açısından çok yararlı olduğunu ve kaynaştırma öğrencilerinin sosyal gelişimlerini çok olumlu bulduklarını belirtmişlerdir. On öğretmen kaynaştırma öğrencilerinin, bu eğitim sonunda toplum içinde bağımsız olarak yer alabilmelerini umduklarını ifade etmişlerdir. Janney ve diğerleri (1995) de yaptıkları çalışmada, öğretmen ve yöneticilerin kaynaştırma öğrencilerinin sosyal gelişimlerine ilişkin olumlu ifadelerini (örneğin, bağımsız yaşama hazırlanma) vurgulamaktadırlar.

Öğretmenler ayrıca, kaynaştırma öğrencilerinin velilerinin, çocuklarının gösterdikleri sosyal gelişimden son derece memnun olduklarını kendilerine ifade ettiklerini de belirtmişlerdir. Yapılan diğer çalışmalara (Salend, 1998; Lewis ve Doorlag, 1987; Wang ve Birch, 1984) bakıldığında da, kaynaştırmanın en büyük yararının sosyal gelişim alanında görüldüğü ortaya çıkmaktadır.

Görüşlerine baş vurulan öğretmenlerden üçü ise, kaynaştırma öğrencilerinin sosyal faaliyetlere zor da olsa katılarak kendilerine güvenlerinin arttırılması gereği üzerinde durmuşlardır.

Bu çalışmada kendileriyle görüşülen öğretmenlerin kaynaştırmanın başarısını değerlendirirken akademik gelişimden çok sosyal gelişimi vurgulamaları, görüşmeleri gerçekleştiren araştırmacının görüşmeler sırasında öğretmenlere, kaynaştırmanın başarısının değerlendirilmesine ilişkin ölçütleri vermemiş olmasından kaynaklanabileceği düşünülebilir.

Kaynaştırmanın Başarılı Olmasında Rol Oynayan Etmenler

Kendileriyle görüşülen öğretmenler, okullarında kaynaştırmanın başarıyla uygulanıyor olmasına ilişkin pek çok farklı neden sıralamışlardır. Öğretmenler, kaynaştırma uygulamasının önemli bir unsurunun normal öğrenciler olduğunu, okullarında normal öğrencilerin kaynaştırma öğrencilerine çok destek olduklarını belirtmişlerdir. Yaptıkları çalışmada Stephens, Blackhurst ve Magliocca da (1982), kaynaştırma öğrencisi sınıfa yerleştirilmeden önce, sınıftaki normal öğrencilerin hazırlanmasının ve bilgilendirilmesinin çok önemli olduğunu, bu tür çalışmaların kaynaştırmanın başarısında çok etkili olduğunu göstermişlerdir.

Ayrıca öğretmenler, kaynaştırmanın başarıyla uygulanmasında rol oynayan etmenlerden biri olarak da kendilerini göstermektedirler. Öğretmenler, okuldaki

arkadaşlarının çoğunluğunun kaynaştırma öğrencilerine karşı son derece olumlu bir tutum içinde olduklarını dile getirmişlerdir. Öğretmenler, kaynaştırma ve kaynaştırma öğrencilerini kabul eder bir tutum sergilemelerinin, normal öğrencileri de olumlu yönde etkilediğini ifade etmişlerdir. Smith, Polloway, Patton ve Dowdy (1995) de çalışmalarında, öğretmenlerin kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumlarının, normal öğrenciler üzerinde çok belirleyici olduğuna değinmişlerdir. Öğrencilerin öğretmenlerinin tutumunu benimsemeye hazır olduklarını ve bunun, öğretmenlerin sürekli akıllarında bulundurmaları gereken bir nokta olduğunu belirtmektedirler.

Kendileriyle görüşme yapılan öğretmenler, okullarında kaynaştırma uygulamasının başarıyla yürütmesinde önemli etmenlerden birinin de okullarının sadece kız okulu olması olduğunu belirtmişlerdir. Birinci araştırmacının okulda olduğu günlerdeki gözlemleri de, gerek öğretmenlerin, gerekse öğrencilerin kaynaştırma öğrencilerine çok yakın davrandıkları yönündedir. Stephens, Blackhurst ve Magliocca da (1982) yaptıkları araştırmada, kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla kaynaştırma öğrencilerini daha iyi kabullendiklerini ve arkadaşlıklar başlattıklarını destekler nitelikte bulgular elde etmişlerdir.

Kaynaştırmayla İlgili Sorunlar

Öğretmenler kendileriyle yapılan görüşmelerde, okullarında kaynaştırmanın genelde çok iyi uygulandığını, çok iyi sonuçlar

alındığını ifade etmekle birlikte, kaynaştırmayla ilgili bazı sorunlar olduğunu da belirtmişlerdir. Görüşüne başvuru alan öğretmenlerden yedisi, kaynaştırma öğrencilerinin normal sınıf arkadaşları üzerindeki olumsuz etkilerinden söz etmişlerdir. Bu olumsuzlukların en önemli nedeni olarak sınav sistemi görünmektedir. Okulda, kaynaştırma öğrencilerine sınavlardan bir hafta önce sınav soruları verilmektedir ve bu durum, normal öğrencilerin tepkilerine neden olmaktadır. Öğretmenler de kaynaştırma öğrencilerine soru vermekle, normal öğrencilere haksızlık yaptıklarını düşünmektedirler. Ancak okulda gerek öğretmenlerin, gerekse normal öğrencilerin durumdan duydukları rahatsızlığa rağmen, başka bir çözüm yolu bulunması için hiç bir girişimde bulunulmadığı da dikkati çekmektedir. Dolayısıyla, öğretmenlerin ifade ettikleri bu konuların, okulun benimsemiş olduğu kaynaştırma yönteminden kaynaklandığı akla gelmektedir. Oysa yapılan araştırmalar (Hehir, 1995; Salend, 1998), kaynaştırma öğrencisi bulunan normal sınıflardaki normal öğrencilerin, sınıflarındaki kaynaştırma öğrencisi sayesinde, bireyler arası farklılıkları anlayabileceğini, özürlü sınıf arkadaşlarına ve diğer özürlü bireylere karşı olumlu tutumlar geliştireceklerini, özürlü öğrencilere yardımcı olarak kendilerini önemseyeceklerini ortaya koymaktadır.

Kendileriyle görüşme yapılan öğretmenler kaynaştırma öğrencilerinin birbirlerinden çok farklı özelliklere sahip

olduklarını, bu nedenle de hangi öğrenciye nasıl davranacaklarını bilemediklerini, normal öğrencilerin de bu konuda zorlandıklarını dile getirmişlerdir. Öğretmenler, kaynaştırma öğrencilerinin kavrama becerilerinin ve sosyal özelliklerinin yeterli olmaması öğretmenlerin kaynaştırma öğrencileriyle ilgili olarak zorlandıkları noktalar olarak belirtilmişlerdir. Stephens, Blackhurst ve Magliocca (1982) da kaynaştırma öğrencilerinin farklı özelliklere sahip oluşları konusuna değinmişlerdir. Kaynaştırma öğrencilerinin öğrenmeye ilişkin sorunlarının yanı sıra, bazen sorun davranışlar da ortaya koymalarından dolayı, öğretmenlerin onları anlamada güçlük çektiklerini belirtmektedirler.

Ayrıca, kendileriyle görüşme yapılan öğretmenlerin, kaynaştırma öğrencilerinin okuldan mezun olmalarıyla ilgili bazı olumsuz görüşleri olduğu görülmektedir. Öğretmenler, kaynaştırma öğrencilerinin gerçekten bir meslek sahibi olarak para kazanabilecek duruma gelmediklerini dile getirmişlerdir. Oysa okulun meslek lisesi olması nedeniyle, kaynaştırma öğrencilerinin en fazla sahip olmaları beklenen özellik, bir meslekle ilgili becerileri kazanmış olmalarıdır. Bir mesleği tam olarak gerçekleştiremeseler bile, bir bölümünü tamamen öğrenmiş olarak mezun olmaları, iş bulmalarını da kolaylaştıracaktır diye düşünülmektedir.

Yine öğrencilerin mezun olmalarıyla ilgili olarak, öğretmenlerden bazıları, kaynaştırma öğrencilerinin normal öğrencilerin mezun olurken aldıkları diplomanın aynısını almalarının sakıncalı olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak öğretmenlerden bazıları kaynaştırma öğrencilerine sertifika verilmesini önerirlerken, bazıları da okula devam ettiklerini gösteren ancak diplomadan farklı bir belge verilmesinin uygun olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Öğretmenler bu görüşlerinin nedeni olarak ise, kaynaştırma öğrencilerine normal öğrencilerin aldıkları diplomanın aynısını vermenin, normal öğrencilere haksızlık olabileceğini dile getirmişlerdir.

Öğretmenlerin Kaynaştırmayla İlgili Olarak Milli Eğitim Bakanlığı'ndan Beklentileri

Kendileriyle görüşme yapılan öğretmenler kaynaştırmanın başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için çeşitli beklentilerini belirtmişlerdir.

Öğretmenlerden sekizinin Milli Eğitim Bakanlığı'ndan beklentileri, kaynaştırma ve kaynaştırma öğrencileri konusunda bilgilendirilmeleri, okulda bir özel eğitim öğretmenin bulunması, okulda öğretmenlere bilgilendirici konuşmalar yapılması, hizmet-içi eğitim düzenlenmesi gibi başlıklar altında gruplanmaktadır. Janney ve diğerleri (1995) yaptıkları çalışmada kendileriyle görüşülen öğretmenlerin kaynaştırma ve kaynaştırma öğrencilerine ilişkin

bilgilendirilmek istediklerini belirtmektedirler. Bu bulgular bu araştırmanın bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Stephens, Blackhurst ve Magliocca (1982) da normal sınıf öğretmenlerinin, sınıflarına yerleştirilmesi planlanan kaynaştırma öğrencisi hakkında yeterince bilgilendirilmedikleri ve bu nedenle de yeterli hazırlığı yapamadıkları konusunda şikayetçi olduklarını belirtmektedirler.

Kendileriyle görüşme yapılan öğretmenlerin Milli Eğitim Bakanlığı'ndan en fazla istedikleri hizmetin, okullarında bir özel eğitim öğretmenin görevlendirilmesi olduğu elde edilen veriler sonucu görülmektedir. Benzer araştırmaların sonuçları da kaynaştırma uygulanmakta olan okullarda sınıf öğretmenlerine mutlaka destek hizmet sağlanmasının gerektiğini vurgulamaktadır (ör: Reisberg ve Wolf, 1986).

Öğretmenlerin bir başka bilgilendirilme yolu olarak önerdikleri yol ise hizmet-içi eğitimidir. Ancak bu öneri öğretmenlerin birkaçı tarafından yapılmıştır. Bu öğretmenler, kaynaştırma konusunda bilgilendirilmenin bir yolunun "özel eğitimden geçmek" olduğunu belirtmektedirler. Stephens, Blackhurst ve Magliocca (1982) öğretmenlerin okullarında ya da illerinde yapılacak olan bir hizmet-içi eğitim kursuna katılarak, kendilerini yetiştirmeleri gerektiğini vurgulamaktadır.

Ayrıca, araştırma kapsamında kendileriyle görüşülen öğretmenler, kaynaştırma

uygulanmasının daha başarılı olarak uygulanabilmesi için öğretmenlere maddi destek sağlanması gerektiği konusundaki beklentilerini de dile getirmişlerdir. Bu öğretmenler, Milli Eğitim Bakanlığı'ndan, kaynaştırma sınıflarında görev alan öğretmenlerin maddi olarak desteklenmelerini ve teşvik edilmelerini beklediklerini dile getirmişlerdir. Öğretmenler, kaynaştırma öğrencileriyle çok içten ve istekle ilgilendiklerini belirtmenin yanı sıra, Milli Eğitim Bakanlığı'ndan maddi bir destek sağlanmadığı takdirde, bu kadar istekli olacaklarından şüpheli olduklarını da belli etmektedirler.

Ayrıca, kaynaştırma öğrencileri için özel bir müfredat hazırlanmasını, kaynaştırma öğrencilerine sınıf geçme zorunluluğunun kaldırılmasını ve kaynaştırma öğrencileri için okullarda döner sermayeyle işletilen atölyeler kurulmasını Milli Eğitim Bakanlığı'ndan beklediklerini ifade eden öğretmenler de bulunmaktadır.

Öğretmenlerin Kaynaştırmayla İlgili Olarak Okuldan ve Okul Yönetiminden Beklentileri

Öğretmenler genelde okulun ve okul yönetiminin kaynaştırma öğrencilerini çok kabul eder bir tutum içinde olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmenlerden yedisi okul yönetiminin üstüne düşeni fazlasıyla gerçekleştirdiğini, bu nedenle de başka bir beklentilerinin olmadığını belirtirken; 10 öğretmen kaynaştırma öğretmenlerinin daha sabırlı, anlayışlı olmasını beklediklerini ifade etmişlerdir.

Ayrıca öğretmenler Milli Eğitim Bakanlığı'ndan beklenti olarak dile getirdikleri bir başka konuyu yine okul yönetiminden de beklenti olarak belirtmişlerdir: okul içindeki ve sınıflardaki kaynaştırma öğrencisi sayısının azaltılması. Öğretmenler kaynaştırma öğrencilerinin sınıflardaki sayılarının fazla olmasının, hem normal öğrencilere hem de kaynaştırma öğrencilerine sınıf içinde ayrılacak zamanı sınırladığını ve bunun da, öğretmenlerin derslerini istedikleri gibi işlemelerine engel oluşturduğunu belirtmişlerdir.

Kendileriyle görüşme yapılan öğretmenler, birkaç öğretmene kaynaştırma sınıflarının derslerinin yüklenmesinin ve diğer öğretmenlerin kaynaştırma sınıflarında hiç derse girmemesinin haksızlık olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretmenler, kaynaştırma uygulamaya gönüllü olan öğretmenlere bu konuda öncelik verilmesini belediklerini de dile getirmişlerdir. Janney, Snell, Beers ve Raynes (1995) yaptıkları araştırmada, sınıflarında kaynaştırma yapan öğretmenlere okul yönetiminden beklentilerini sormuşlardır. Araştırma sonuçlarında, okul yönetiminin kaynaştırma yapmaya gönüllü olan öğretmenlerle işe başlaması; öğretmenlere, gereksinim duydukları alanlarda, bilgilendirme, eğitim ve uyum sağlama programları sağlaması; ve gereksinim duyulan araç, gereç ve kaynakların sağlanması gerektiği yer almaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak, elde edilen bulgulara Türkiye'deki eğitim olanakları kapsamında ulaşıldığı göz önüne alındığında, bu araştırmanın bulgularının, kaynaştırmanın uzun yıllardır uygulanmakta olduğu ABD'de yapılan araştırma bulgularıyla benzerlik gösterdiği dikkati çekmektedir. Bu sonuçtan yola çıkılarak, gerekli eğitsel kaynaklar, destek özel eğitim hizmetleri ve donanım sağlandığında Türkiye'de kaynaştırmanın çok daha başarılı bir biçimde gerçekleştirilebileceği düşünülebilir.

Sınırlılıklar

Yapılan çalışmanın verileri, niteliksel araştırmalarda veri toplama tekniklerinden biri olan yarı-yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşmelerin gerçekleştirilmesi, kendileriyle görüşülen öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve önerilerini, derinlemesine anlatmalarını olanaklı kılmıştır. Bu da araştırmacının, verilerden yola çıkarak, kendileriyle görüşülen öğretmenlerin kendi görüşlerini yorumlamasını ve çıkarsamalar yapmasını sağlamıştır. Tüm bunların yanı sıra; bu çalışma değerlendirilirken, aşağıda belirtilen sınırlılıkların göz önünde bulundurulması gerekmektedir:

1. Niteliksel araştırmalarda verilerin; görüşme, katılımcı

gözlem, yazılı doküman toplama yöntemleri arasından, birden fazla veri toplama yöntemiyle toplanması, verilerin doğrulanmasını ve çeşitlenmesini sağlaması bakımından önemli sayılmaktadır. Bu nedenle, bu araştırmanın verilerinin yalnızca yarı-yapılandırılmış görüşmeler kullanılarak toplanmış olması, araştırmanın bir sınırlılığı olabilir.

2. Ses kaydı sona erdikten sonra öğretmenlerden gelen bazı görüş ve yorumlar, bazı konularda (örneğin, okul yönetimi ile ilgili konular) öğretmenlerin gerçek düşüncelerini tam olarak dile getirilmedikleri kuşkusunu doğurmuştur.

3. Öğretmenlere, kaynaştırmanın başarısının değerlendirilmesine ilişkin ölçütlerin verilmemiş olması, başarı konusunda elde edilen bulguları sınırlamış olabilir.

Öneriler

Araştırmanın bulguları doğrultusunda, uygulamaya ve ileri araştırmalara yönelik çeşitli önerilerde bulunulabilir.

Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Kaynaştırma uygulamasının yürütüldüğü okullarda bir özel eğitim öğretmeni ya da özel eğitim danışmanı görevlendirilmelidir.

2. Kaynaştırma uygulaması başlatılmadan önce, okulun yönetimi, öğretmenleri, öğrencileri ve personeli, kaynaştırma ve kaynaştırma

öğrencileri konusunda bilgilendirmelidir.

3. Bir sınıfta en fazla iki kaynaştırma öğrencisi yerleştirilmeye çalışılmalıdır.

4. Sınıflara yerleştirilecek kaynaştırma öğrencilerinin yatkın oldukları alanlar, ayrıntılı değerlendirmeler sonucunda belirlenerek, her öğrencinin kendisine en uygun branşa yerleştirilmesi gerekmektedir.

5. Kaynaştırma sınıflarında görevlendirilen öğretmenlerin bu çalışmalarından dolayı teşvik edilmesi gerekmektedir.

6. Kaynaştırma sınıflarında görevlendirilen öğretmenlere yardımcı olabilecek kaynaklar (örneğin, derslere ilişkin bireyselleştirilmiş eğitim programları, özür gruplarının özelliklerine ilişkin bilgi, vb.) hazırlanmalıdır.

İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Çalışmanın genellenebilmesi için, bu tür araştırmaların, kaynaştırma uygulamasının yürütüldüğü diğer okullarda da yapılması,

2. Kaynaştırma uygulamasının yürütüldüğü okul ortamlarında gerekli özel eğitim destek hizmetleri sağlanarak, bu hizmetlerin etkililiklerinin incelenmesi,

3. Sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan normal öğrencilerin kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin belirlenmesi,

4. Kaynaştırma öğrencilerinin ailelerinin kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi,

5. Sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan normal öğrencilerin ailelerinin kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin belirlenmesi,

6. Kaynaştırma yapılan okullarda görüşmeden farklı tekniklerle veri toplanarak (örneğin, ayrıntılı gözlem) kaynaştırma uygulamasının değerlendirilmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Babbie, E. (1995). *The practice of social research*. Belmont: Wadsworth.
- Baykoç-Dönmez, N., Avcı, N., & Aslan, N. (1997, Eylül). *İlk ve ortaöğretim kurumu öğretmenlerinin engellilere ve kaynaştırmaya ilişkin bilgi ve görüşleri*. 4. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Eskişehir.
- Baykoç-Dönmez, N., Avcı, N., & Aslan, N. (1997, Mayıs). *Normal gelişim gösteren öğrenci ve velilerinin engellilere ve entegrasyona bakışları* 1. Ulusal Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Ankara.
- Berg, B. L. (1998). *Qualitative research methods for the social sciences*. Boston: Allyn and Bacon.
- Bogdan, R. C., & Biklen, S.K. (1992). *Qualitative research for education: An introduction to theory methods*. Allyn and Bacon.
- Cole, D. A., & Meyer, L.H. (1981). Social integration and severe disabilities: A longitudinal analysis of child outcomes. *The Journal of Special Education*, 25, 3.
- Diken, İ. H. (1998). *Sınıfında zihinsel engelli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin zihinsel engelli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumlarının karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Gay, L. R. (1987). *Educational research*. Columbus: Merrill Publishing Company.
- Giangreco, M. F., Dennis, R., Cloninger, C., Edelman, S., & Schattman, R. (1993). I've counted on: Transformational experiences of teachers educating students with disabilities. *Exceptional Children*, 59(4), 359-372.
- Giangreco, M. F., Edelman, S. W., Luiselli, T. E., & Macfarland, S.Z.C. (1997). Helping or hovering? Effects of instructional assistant proximity on students with disabilities. *Exceptional Children*, 64(1), 59-66.
- Giangreco, M. F., & Putnam, J. W. (1991). *Supporting the education of students with severe disabilities in regular education environments*. Baltimore: Brookes.
- Goldstein, H., Moss, J., & Jordan, L. J. (1972). The efficacy of special class training and the development of mentally retarded children. Cooperative Research Project No. 619, Washington, DC: US Office of Education, 1970. S.A. Kirk, *Educating Exceptional Children*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Gorden, R. L. (1998). *Interviewing*. Chicago: Dorsey Press.
- Gottlieb, J. (1991). Fulfilling the promise? *American Journal of Mental Deficiency*, 86, 115-126.
- Gresham, F. M. (1991). *Social validity of the mainstreaming concept: Insignificant goals, unacceptable treatments and unimportant effects*. Association for Behavior Analysis Konferansı'nda sunulmuş bildiri, Columbus.
- Gresham, F. M. (1982). Misguided mainstreaming: The case for social skills training with handicapped children. *Exceptional Children*, 48, 422-433.
- Gulliford, R., & Upton, G. (1992). *Special educational needs*. London: Routledge.
- Hanline, M. F. (1995). Inclusion of preschoolers with profound disabilities: An analysis of children's interactions. *Journal of the Association for Persons with Severe Handicaps*, 18, (1), 28-35.
- Hehir, T. (1998). *Improving the Individuals with Disabilities Education Act: IDEA Reauthorization*. Washington, DC: Office of Special Education and Rehabilitative Services.
- Idol-Maestas, L., *Special educator's consultation handbook*. Rockville: Aspen.
- Johnson, G. O. (1961). *A comparative study of the personal and social adjustment of mentally handicapped children placed in the special classes with mentally handicapped children who remain in regular classes*. Syracuse: Syracuse University Press.